

**NACJONALISTYCZNY INTERNET.
REKONSTRUKCJA MEDIALNEGO EKOSYSTEMU
POLSKIEJ SKRAJNEJ PRAWICY W INTERNECIE**

Marcin Pielużek

 orcid.org/0000-0001-9508-3627

Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Wrocławski

ABSTRACT

Nationalist Internet. Reconstructing the Media Ecosystem of the Polish Far Right on the Internet

The article's main objective is to reconstruct the media ecosystem of the Polish extreme right on the Internet. The starting point was 15 websites of the most recognisable Polish far-right organisations, which were indexed using the Hyphe tool to identify other websites with the same ideological profile, this identified 312 websites. These were then further analysed using social network analysis methods and tools in order to answer the following research questions: 1) how dense is the network of connections between the different sites; 2) what is the diversity and dominant ideological orientation of the far-right Internet; 3) what types of sites are used to disseminate far-right content? The research results show that far-right websites are poorly networked but that a few sites act as opinion leaders and content distributors linking different communities. At the same time, despite the ideological diversity, two communities – radical nationalists and autonomous nationalists – are critical in the reconstructed media ecosystem. While the different types of sites function as important media sites for each milieu, each milieu uses the different types of sites in slightly different ways.

Keywords: far-right, media, nationalist internet, social network analysis, media ecosystem

Wstęp

Cas Mudde (2019) wskazuje, że skrajna prawica od zawsze posiadała swoje media. W okresie przed rozwojem internetu miały one jednak dość ograniczony zasięg. Rozwój technologii online i powszechny dostęp do nowego medium pozwolił radykalnym grupom politycznym efektywnie je wykorzystywać na potrzeby dystrybucji treści ideologicznych. Szczególnie w ostatniej dekadzie widać wyraźny wzrost liczby stron internetowych oferujących skrajnie prawicową wersję świata. Ściśle skorelowane jest to z postępującym brakiem zaufania do mediów głównego nurtu, a szerzej wartości demokracji liberalnych, które wzrosło w okresie kadencji Donalda Trumpa, ale także innych przywódców nieoliberalnych demokracji. Yochai Benkler w swoich rozważaniach dotyczących transformacji w zakresie generowania i przetwarzania informacji w sferze cyfrowej i ich wpływie na gospodarkę pisze o „sieciowej gospodarce informacyjnej” stanowiącej alternatywę dla mediów masowych (Benkler 2006, s. 10–11). Zdecentralizowana i usieciowiona architektura internetu daje możliwość dojścia do głosu pomijanym wcześniej grupom społecznym i politycznym, likwidując tym samym tradycyjną dla mediów głównego nurtu funkcję gatekeepera. Docieranie do szerszej publiczności oraz tworzenie wirtualnych społeczności podobnie myślących ludzi skutkuje powstaniem sieciowej sfery publicznej, która wykorzystując różnorodne narzędzia (strony internetowe, media społecznościowe, blogi itp.), może w istotny sposób przyczynić się do wzmocnienia określonej agendy politycznej (zob. Benkler et al. 2013, 2017, 2018).

Głównym celem artykułu jest próba rekonstrukcji polskiego medialnego ekosystemu skrajnej prawicy funkcjonującego w internecie. W pierwszej kolejności interesować nas będzie ustalenie liczby polskojęzycznych stron zawierających skrajnie prawicowe treści, a następnie sprawdzenie, w jakim stopniu są one ze sobą połączone. Dodatkowo istotne będzie sprawdzenie, jakiego typu strony i które środowiska stanowią kluczowe składniki tego ekosystemu. Medialny ekosystem jest rozumiany analogicznie do biologicznych definicji. Zgodnie z nimi ekosystem to sieć interakcji między organizmami oraz między organizmami i ich środowiskiem. Ekosystem mediów internetowych o charakterze skrajnie prawicowym rozumiem jako sieć interakcji pomiędzy różnymi stronami o charakterze skrajnie prawicowym funkcjonującymi w sieci oraz pomiędzy skrajną prawicą a środowiskiem zewnętrznym. Środowisko zewnętrzne obejmuje powiązane tematycznie lub ideologicznie strony, do których odsyłają nacjonaliści.

Od zinów do internetu

Podjęmując się charakterystyki medialnego ekosystemu skrajnej prawicy funkcjonującego w sieci, należy wyjść od kluczowej roli, jaką odgrywa networking w komunikacji radykalnych środowisk politycznych. Nawiązywanie kontaktów, pozyskiwanie członków i sympatyków, dystrybucja radykalnych, niejednokrotnie nielegalnych treści politycznych, organizacja i koordynacja działań od zawsze

wymagały wykorzystywania różnorodnych kanałów komunikacji. W przypadku aktywności lokalnych dużą rolę odgrywają bezpośrednie kontakty między członkami i sympatykami różnych środowisk nawiązywane w trakcie manifestacji, koncertów czy konferencji. Ponadregionalna lub międzynarodowa działalność wymaga jednakże wykorzystania różnorodnych zapośredniczonych kanałów komunikacji. W okresie przed powstaniem i rozwojem internetu komunikacja ta odbywała się przede wszystkim z wykorzystaniem zinów i fanzinów, czyli wydawanych najczęściej własnym sumptem broszur, gazetek, publikacji tworzonych w sposób nieprofesjonalny, wydawanych w dość niewielkich nakładach (zob. Duncombe 1997). Prostota, niskie koszty i brak wymaganego doświadczenia wydawniczego pozwoliły różnorodnym środowiskom z powodzeniem wykorzystywać ten kanał komunikacji. Ziny dystrybuowane były drogą mailową (często jako wymiana zin za zin), sprzedawane lub rozdawane w trakcie koncertów oraz spotkań określonych środowisk, a tym samym zawarte w nich idee i ideologie docierały do szerszego grona odbiorców. W Polsce wydawnictwa te zaczęły funkcjonować podobnie jak w krajach zachodnich od drugiej połowy lat 70. XX wieku. Początkowo tworzone były one jednak głównie przez środowiska anarchistyczne i kontrkulturowe. Skrajnie prawicowe ziny zaczęły pojawiać się w Polsce w latach 90. XX wieku (Flont 2017). Mimo swojej popularności wydawnictwa te miały jednak dość ograniczony zasięg dystrybucji. Po pierwsze, należało mieć dostęp do osób lub grup je tworzących, przez co cyrkulowały one głównie w dużych miastach. Po drugie, z uwagi na formę produkcji, miały one niewielkie nakłady. W konsekwencji zawarte w zinach treści krążyły w niewielkich i dość hermetycznych środowiskach o charakterze subkulturowym.

Powszechny dostęp do internetu stał się punktem zwrotnym w kontekście komunikacji radykalnych środowisk politycznych. Niemalże z dnia na dzień zniknęło wiele barier ograniczających komunikację. Łatwość tworzenia i dystrybucji treści internetowych przełożyła się na gwałtowny wzrost liczby osób tworzących i publikujących radykalne treści polityczne. Jednocześnie zniknęła bariera dostępu do tychże treści. Nie było już konieczności wyjazdu na targi, nabywania zinów w trakcie koncertów. Idee dostępne były od ręki. W końcu dzięki hiperlinkom pojawiła się możliwość odsyłania czytelników w prosty sposób do treści rozrzuconych w przestrzeni internetowej.

W Stanach Zjednoczonych skrajna prawica już w latach 80. XX wieku wykorzystywała komunikację sieciową. Początkowo zakres dystrybucji treści był dość ograniczony, główny bowiem kanał rozpowszechniania stanowiły wiadomości tekstowe wysyłane między komputerami podpiętymi do modemów. Jednak wraz z pojawieniem się BBS-ów (*bulletin board system*) zakres kolportowania treści znacznie się poszerzył. Chip Berlet (2001) wskazuje, że pierwsze treści o charakterze rasistowskim i antysemitycznym krążyły w przestrzeni sieciowej od 1984 roku. Rozwiązanie to szybko zaadaptowane zostało przez skrajną prawicę, co przełożyło się na takie BBS-y jak Info. International Network, Aryan Liberty Net czy White Aryan Resistance Net (Berlet 2001). Wszelkie technologiczne innowacje komunikacji sieciowej bardzo szybko były wykorzystywane i adaptowane na własne potrzeby przez nacjonalistów – od stron internetowych, poprzez blogosferę, aż po media

społecznościowe. Powszechność komunikacji internetowej pozwoliła skrajnej prawicy na poszerzenie zasięgu dystrybucji treści, rozwój i transformację własnego środowiska z zachowaniem dotychczasowych taktyk i strategii komunikacyjnych (Donovan et al. 2019, s. 49)¹.

Radykalne media alternatywne

Wraz z rozwojem internetu zmianie ulegała produkcja i konsumpcja treści medialnych. Odbiorcy przestali być biernymi konsumentami treści generowanych przez wielkich graczy medialnych. Stali się prosumentami, aktywnie partycypującymi w procesie generowania treści internetowych. Przyczyniło się to do zmian w medialnym ekosystemie, który powiększył się o media alternatywne. Definicję tego typu mediów przyjmuję za Johnem Downingiem (2001) i Chrisem Attonem (2002). Z założenia stanowią one odpowiedź na media mainstreamowe, oferując alternatywne treści i dyskursy podważające dominującą narrację i ideologię, promujące tematy pomijane w mediach głównego nurtu i oddające głos wykluczonym mniejszościom. Funkcjonując poza mainstreamowym systemem mediów, lokują się też poza instytucjonalną kontrolą organów medialnych. Cechują się także niskimi kosztami produkcji, a treści tworzone są niejednokrotnie przez nieprofesjonalnych producentów.

Wartości stojące za ideą mediów alternatywnych nie okazują się bynajmniej nowe. Wraz z postępującą koncentracją i komercjalizacją mediów pojawiały się głosy krytyczne, wspierające działania na rzecz tworzenia nowych mediów, przełamujących monopol prywatnych nadawców i/lub monopolu mediów publicznych (McQuail 1994). Denis McQuail postulował partycypacyjny model mediów bazujący na podmiotach działających w małej skali (*small scale media*). Umożliwić to miało wyrażanie potrzeb obywateli na podstawie poziomego charakteru interakcji. Punktem odniesienia była koncepcja Hansa Magnusa Enzensbergera, który postulował „emancypacyjne wykorzystanie mediów”, cechujące się decentralizacją, łączące różne grupy, w ramach których produkcja medialna odbywa się kolektywnie, aktywnie wykorzystując i promując zbiorową mobilizację (Vatikiotis 2005, s. 6). Za przykład mogą tu posłużyć różnorodne wydawnictwa drukowane (podziemna i alternatywna prasa), pirackie radiostacje, media sąsiedzkie, mikromedia funkcjonujące w lokalnych grupach, media kobiece i mniejszości etnicznych (McQuail 1994, s. 132). Wykraczają one poza jednokierunkowy przepływ informacji ukonstytuowany przez media głównego nurtu, a prezentowanie treści rozpatrywane są z perspektywy kontekstu i wagi dla społeczności. Tym samym proces komunikacji postrzegany jest nie tylko z perspektywy „linii nadawania i odbioru”, ale także

1 Brak jest opracowań dotyczących powstania i rozwoju aktywności skrajnej prawicy w internecie w Polsce. Na przykładzie analogii można jednakże zakładać, że narzędzie to było bardzo szybko zaadaptowane na potrzeby komunikacji przez te środowiska, w szczególności począwszy od roku 2000.

w odniesieniu do własnej struktury – zarówno w kontekście całej zbiorowości, jak i poszczególnych jednostek, ale także wzajemnego oddziaływania między zapośredniczonymi i niezapośredniczonymi formami komunikacji (Vatikiotis 2005, s. 8). Jak piszą Ed Hollander i Jake Stappers: „Oznacza to, że użycie mediów i interakcja komunikacyjna nie są badane jako wyizolowane działania, ale jako integralna część aktywnej orientacji jednostki wobec środowiska fizycznego i społecznego” (cyt. za Vatikiotis 2005, p. 8). Jak podsumowuje Pantelis Vatikiotis, pojawienie się takiego modelu wskazuje, że media masowe nie zaspokajały potrzeb informacyjnych odnośnie do codziennego doświadczenia obywateli (Vatikiotis 2005, s. 6).

Zgodnie z koncepcją Attona, media alternatywne to produkt (zawartość, forma, metody produkcji) i proces (dystrybucja, transformacja relacji społecznych i procesu komunikacji). Rozmywana jest linia pomiędzy producentem a odbiorcą z uwagi na wymiennosc ról między sferą produkcji, dystrybucji i konsumpcji mediów. Tworzenie mediów to proces ciągły, w którym relacja procesu i produktu koncentruje się na sposobach percepcji i partycypacji odbiorców w ich funkcjonowaniu. Organizacja wewnętrzna ma być odzwierciedleniem struktury, wartości i zasad funkcjonujących w poszczególnych grupach, a narracja odzwierciedla perspektywę bezpośrednio zaangażowanych w prezentowany problem jednostek, dostarczając informacji relewantnych dla zainteresowanych grup i wyrażając ich interesy (*native reporting*) (Atton 2002, s. 22–26). Według Attona media alternatywne obejmują wszystkich twórców medialnych nieidentyfikujących się z dominującym w mediach głównego nurtu dyskursem społeczno-politycznym. Nowe platformy medialne prezentują treści pomijane lub marginalizowane przez nadawców mainstreamowych, umożliwiając dojście do głosu różnorodnym mniejszościom i grupom wykluczonym (Atton 2002, s. 12). Downing koncentruje się głównie na mediach, których działania nastawione są na zmianę społeczną (*social change publishing*). Stąd określa je mianem mediów radykalnych (Downing 2001). Dążyć mają one do podważenia dominującej ideologii i zastąpienia jej alternatywną, niejednokrotnie radykalną wizją świata. Kojarzony dotychczas z mediami progresywnymi i prodemokratycznymi termin „media alternatywne” coraz częściej używany jest także w odniesieniu do środków przekazu promujących antydemokratyczne treści i wartości.

Skrajnie prawicowy ekosystem medialny wpisuje się w ramy radykalnych mediów alternatywnych. Wykorzystuje on szereg narzędzi i strategii pozwalających na dotarcie i utrzymanie uwagi różnorodnych audytoriów. Źródła informacji radykalnej prawicy nie ograniczają się już tylko do luźno rozproszonych stron organizacji i partii, blogosfery czy pojedynczych publicystów, ale coraz ważniejszym ogniwem nacjonalistycznej infrastruktury cyfrowej stają się autonomiczne redakcje dziennikarskie dostarczające alternatywną i subiektywną wizję świata, wartości i idei (Heft et al. 2020). Choć pod względem formy imitują tradycyjne kanały i programy informacyjne, serwisy te działają jednak poza oficjalną sferą medialną i jej organami kontrolnymi, jak również funkcjonują na własnych zasadach.

Na przykładzie amerykańskiego serwisu Breibart można zaobserwować, że treści oferowane przez „alternatywne” alt-rightowe media w erze prezydentury Trumpa stały się nie tylko jedną z konkurujących ofert medialnego mainstreamu (zob. Benkler

et al. 2017), ale również media głównego nurtu podejmowały wprowadzane przez nie tematy, legitymizując tym samym „alt-media” i jej treści (Guhl et al. 2020). Oznacza to, że treści produkowane przez dzisiejszy prawicowy medialny ekosystem online przesunęły się z peryferii ku informacyjnemu centrum. Biorąc pod uwagę powyższe uwagi, media alternatywne powinny dziś być postrzegane nie z perspektywy przywiązania do określonej ideologii, ale pod względem ich antyestablishmentowej pozycji i negacji mediów głównego nurtu (Heft et al. 2020, s. 22–23).

Skrajna prawica – problemy definicyjne

Każdy, kto spotkał się z problematyką dotyczącą skrajnej prawicy, doskonale zdaje sobie sprawę, z jakimi problemami definicyjnymi muszą mierzyć się badacze (zob. Kasprowicz 2017; Minkenberg 2000; Mudde 1996). W dyskursie politycznym i naukowym funkcjonują różnorodne terminy, których zakres często się pokrywa. Na potrzeby niniejszego badania przyjmuję terminologię zaproponowaną przez Muddego (2019). Jego zdaniem termin *far-right* jest najbardziej uniwersalnym sposobem opisanie współczesnej radykalnej prawicy. Koncept ten zawiera w sobie dwa podtypy – populistyczną radykalną prawicę (*populist radical right*) i ekstremistyczną prawicę (*extreme right*). Przedstawione poniżej wyniki obejmują przede wszystkim analizę stron tych drugich środowisk.

Mudde definiuje populizm jako „ideologię, która uważa, że społeczeństwo jest ostatecznie podzielone na dwie jednorodne i antagonistyczne grupy: czysty lud i skorumpowaną elitę, i która twierdzi, że polityka powinna być wyrazem ogólnej woli ludu. Przynajmniej w teorii populizm jest prodemokratyczny, ale antyliberalny” (Mudde 2019, s. 7–8). Ekstremistyczna prawica zaś – jak wyjaśnia Mudde – odrzuca istotę demokracji, czyli suwerenność ludu i rządu większości. Populistyczna prawica akceptuje istotę demokracji, ale sprzeciwia się podstawowym elementom demokracji liberalnej, zwłaszcza prawom mniejszości, rządowi prawa i podziałowi władzy. Obie podgrupy sprzeciwiają się powojennemu konsensusowi liberalno-demokratycznemu, ale w zasadniczo różny sposób. Podczas gdy ekstremistyczna prawica jest rewolucyjna, populistyczna prawica okazuje się bardziej reformistyczna. Zasadniczo radykalna prawica ufa władzy ludu, a skrajna prawica nie (Mudde 2019, s. 7).

Doprecyzowując pojęcie *extreme right*, sięgnąć można po propozycję Piera Ignaziego (2010), który wskazuje, że środowiska te podważają legitymizację systemu (demokratycznego) poprzez swój dyskurs i działania. Są zagorzałymi przeciwnikami idei reprezentacji parlamentarnej, opowiadają się za korporacjonizmem oraz bezpośrednimi i personalistycznymi mechanizmami reprezentacji. Sprzeciwiają się idei pluralizmu, ponieważ zagraża on ideałowi harmonii społecznej. Negują także ideę równości, twierdząc, że prawa powinny być przyznawane na podstawie takich cech, jak rasa, język, pochodzenie etniczne. Uważają władzę ponadindywidualną i kolektywną (państwo, naród, wspólnota) za ważniejszą od indywidualnej. Jak zatem konkluduje Ignazi (2010, s. 2): „Wszystkie te holistyczne i monistyczne

elementy stawiają te partie w konflikcie z podstawowymi zasadami współczesnej demokracji liberalnej”².

Cele badania

Jak wspomniano powyżej, niniejszy artykuł stanowi próbę charakterystyki medialnego ekosystemu polskiej skrajnej prawicy funkcjonującego w internecie. Internetowy ekosystem mediów rozumiany jest tu jako sieć tworzona przez strony internetowe o charakterze skrajnie prawicowym i relacje zachodzące między nimi. W procesie rekonstrukcji medialnego ekosystemu interesować nas będą w szczególności następujące pytania badawcze:

1. Jak gęsta jest sieć składająca się na nacjonalistyczny internet? Na gęstość składać się będzie liczba poszczególnych stron internetowych (*nodes*), jak również liczba powiązań i przepływów (*edges*) między serwisami.
2. Jaka jest różnorodność i dominująca orientacja ideologiczna polskiego skrajnie prawicowego internetu?
3. Jakie typy stron internetowych wykorzystywane są do dystrybucji skrajnie prawicowych treści w internecie?

Weryfikacji poddane zostaną następujące hipotezy:

- H1: Skrajnie prawicowy ekosystem medialny funkcjonujący w internecie jest dobrze usieciowiony, pozwalając na płynne przejście od umiarkowanych do radykalnych treści ideologicznych.
- H2: Ekosystem medialny polskiej skrajnej prawicy zawiera w sobie strony z dość szerokiego spectrum ideologicznego, jednakże kluczowymi składnikami będą radykalne odłamy skrajnej prawicy.
- H3: Skrajna prawica wykorzystuje pełną gamę narzędzi online do promowania treści ideologicznych, jednak to alternatywne media są głównym kanałem dystrybucji radykalnie nacjonalistycznej ideologii.

Metodologia badania

Radosław Sierocki (2020) przekonuje o przydatności metody analizy sieci społecznych (SNA) w naukach społecznych. Z dużym powodzeniem może być ona również użyteczna w przypadku badań medioznawczych i komunikologicznych. Metoda ta rozwinięta została przez antropologię strukturalną, która stosowała ją do prób opisywania relacji funkcjonujących między członkami społeczności. U jej podstaw leży analiza interakcji i przepływu komunikacji zachodzących między jednostkami i grupami społecznymi. W literaturze często odnaleźć można odwołania do prac

² Dalej w tekście używam terminu skrajna prawica, częściej pojawiającego w odniesieniu do polskich grup i organizacji, jednak jego zakres definicyjny pokrywa się z propozycjami Muddego i Ignaziego.

Claude'a Lévy-Straussa, w których na podstawie obserwacji organizacji społeczno-komunikacyjnej różnych społeczności rekonstruowana była panująca w danej grupie hierarchia społeczna, zakres praw i obowiązków (zob. Lévi-Strauss 2018). Sierocki (2020) przekonuje jednak, że o ile analiza sieci społecznych ukształtowała się w latach 70. XX wieku, o tyle jej korzenie sięgają wieku XVII. Wywodzi się ona z teorii grafów autorstwa matematyka Leonarda Eulera. Wskazuje on także prace Henry'ego Maine'a, Émile'a Durkheima, Ferdinanda Tönniesa, Herberta Spencera czy Charlesa H. Cooleya jako przykłady myślenia strukturalnego, kluczowego dla SNA (Sierocki 2020, s. 226–227). Analogicznie jak w przypadku badania powiązań między grupami społecznymi, możliwa jest analiza sieci funkcjonujących w środowisku wirtualnym. Jak wskazuje Sierocki, niezależnie od obszaru badawczego SNA zajmuje się badaniem relacji zachodzących między jednostkami będącymi składnikami danej sieci. „Relacje mogą zachodzić zarówno między ludźmi, organizacjami, rodami, zwierzętami, komórkami, jak i połączonymi ze sobą komputerami” (Sierocki 2020, s. 232).

Połączenie procedur obserwacyjnych z teorią grafów i formułami matematyczno-statystycznymi pozwoliło na badanie kompleksowych zjawisk społecznych. Teoria grafów służy do wizualizacji relacji za pomocą układu punktów i linii. Statystyczne formuły umożliwiają ilościową analizę tej relacyjności, dzięki czemu możliwa jest m.in. identyfikacja kluczowych punktów węzłowych, klastrów czy gęstości sieci (Tateo 2006). Węzły (*node*) to najmniejsze elementy sieci stanowiące jej fundament. Połączenia pomiędzy węzłami (krawędzie, *edges*) odsłaniają określone wzory składające się na strukturę sieci. Węzły mają różny status. Mogą być one ważne z uwagi na liczbę połączeń do nich dochodzących (*in-degree*) lub wychodzących (*out-degree*). Łączna liczba połączeń wskazuje na stopień centralności węzła (*degree*), czyli ważności węzła w całej sieci. Z perspektywy SNA jednak nie tylko liczebność połączeń między węzłami stanowić może o ich ważności. Liczba krawędzi i/lub umiejscowienie węzłów może przekładać się na funkcję lidera, wpływowości, gatekeepera, autonomii, zaangażowania, prestiżu, władzy itp. (zob. Sierocki 2020). W przypadku niniejszego badania węzłem będzie pojedynczy adres url³, a linki prowadzące do poszczególnych węzłów i od nich stanowiąc będą krawędzie (*edges*).

Za punkt wyjścia niniejszych badań przyjęto metodę badawczą zaproponowaną przez badaczy Vala Burrisa, Emery Smith oraz Ann Strahm (2000). Wykorzystali oni metodę analizy sieci społecznych do zbadania struktury międzyorganizacyjnej ruchu białych suprematystów. Analizując linki prowadzące do danego serwisu i od niego możliwa była rekonstrukcja sieci, której powiązania stanowić mogły wskaźnik ideologicznego podobieństwa, wspólnych celów lub interesów stojących za poszczególnymi stronami. Te powiązania do pewnego stopnia mogą również wskazywać na formalne więzi między organizacjami lub osobiste relacje między poszczególnymi członkami danego środowiska (Burriss et al. 2000, s. 216). W przypadku prezentowanego badania tak rozumiana sieć powiązań wykorzystana zostanie

3 Dla jasności wyводу używał będę określenia „strona internetowa”, mimo że wśród url będą również konta mediów społecznościowych.

do próby oszacowania liczby skrajnie prawicowych stron funkcjonujących w internecie oraz gęstości sieci. W konsekwencji możliwa będzie identyfikacja kluczowych węzłów komunikacyjnych odpowiedzialnych za rozpowszechnianie ideologii lub agregatorów dystrybuujących treści pochodzące z różnorodnych stron internetowych. Należy jednakże zastrzec, że tego typu analizy nie gwarantują rekonstrukcji pełnej sieci, a tym samym uzyskanie wyników nie będą stanowić w pełni reprezentatywnej grupy stron skrajnej prawicy. Jak bowiem zastrzegają amerykańscy badacze, istnieją grupy i organizacje, które nie są obecne w internecie lub też komunikują się w zamkniętych dla przypadkowych odbiorców grupach lub komunikatorach (zob. Burris et al. 2000). Z uwagi na fakt, że przedstawiane badanie koncentruje się jedynie na stronach internetowych, nie uwzględnia ono środowisk/organizacji, które wykorzystują do komunikacji jedynie media społecznościowe.

Adaptując na potrzeby niniejszego badania rozwiązania metodologiczne zaproponowane przez Caterinę Froio (2018), proces badawczy wyglądał następująco. W pierwszym kroku stworzony został korpus wyjściowy, składający się ze stron internetowych 15 grup i organizacji polskiej skrajnej prawicy. Uwzględniono w nim grupy/organizacje najczęściej pojawiające się w mediach i literaturze naukowej. Były to między innymi serwisy Młodzieży Wszechpolskiej, Ruchu Narodowego, Konfederacji, Obozu Narodowo-Radykalnego, Narodowego Odrodzenia Polski. Następnie strony składające się na korpus wyjściowy zostały zindeksowane z wykorzystaniem aplikacji Hyphe. Program ten wyszukuje i agreguje linki do stron zewnętrznych, dzięki czemu możliwe jest poszerzanie korpusu stron internetowych (zob. Jacomy et al. 2016). Proces rozbudowywania korpusu składał się z kilku etapów. Każda wykryta przez Hyphe nowa strona była indywidualnie przeglądana i na podstawie jej zawartości decydowano, czy wpisuje się ona w przyjęte kryteria. Do korpusu włączano strony powiązane z organizacjami lub partiami o charakterze skrajnie prawicowym lub też gdy publikowane treści wpisywały się w zakres tematyczny typowy dla skrajnej prawicy. Za punkt odniesienia posłużyły wcześniejsze badania skrajnie prawicowych treści (zob. Pielużek 2017). Co ważne, w korpusie uwzględniono wszystkie strony, które w dniu indeksacji były aktywne, niezależnie od częstotliwości ich aktualizacji. Brano także pod uwagę wszelkie możliwe typy źródeł – od stron organizacyjnych, poprzez blogosferę, skrajnie prawicowe media, sklepy oferujące muzykę lub książki o nacjonalistycznym przesłaniu. Innymi słowy, wszelkie źródła wykorzystywane do dystrybucji skrajnie prawicowej ideologii. Nowo odkryte strony spełniające powyższe kryteria indeksował program w poszukiwaniu kolejnych. Ten proces powtarzano do momentu, kiedy nie pojawiały się już żadne nowe strony wpisujące się w wyznaczone kryteria. Ostatecznie korpus składał się z 312 węzłów. Proces indeksowania i klasyfikacji stron realizowano w okresie od września 2021 do marca 2022 roku.

W kolejnym kroku wszystkie zidentyfikowane węzły poddane zostały podwójnej kategoryzacji. Pierwsza koncentrowała się na określeniu typu strony (strona organizacyjna, blog, serwis informacyjny, sklep, wydawnictwo itp.), druga na powiązaniu danej strony z określoną grupą/ideologią. W tym drugim przypadku zadanie okazało się dość skomplikowane. Dla badaczy duży problem stanowi ideologiczna

płynność cechująca współczesną skrajną prawicę. Grupy te charakteryzują się dużą ideologiczną elastycznością, ale także łączeniem wielu, często sprzecznych elementów światopoglądowych adaptowanych w zależności od stawianych sobie celów i aktualnej sytuacji społeczno-politycznej (zob. Back 2002). To programowe i ideologiczne rozmycie utrudnia jednoznaczną klasyfikację poszczególnych treści. Dlatego też część przyjętych kategorii ma dość otwarty i szeroki zakres. Przynależność ideologiczną określano na podstawie autoopisu zawartego w zakładce „o nas” (lub innej sekcji zawierającej charakterystykę strony/organizacji).

W dalszym referowaniu najważniejszych wyników dane statystyczne uzupełnione będą grafami pokazującymi usieciwienie poszczególnych składników medialnego ekosystemu. Z uwagi na ograniczoną długość artykułu skupię się na jednej kluczowej mierze, czyli ogólnym stopniu centralności (*degree*), wskazującym na łączną liczbę krawędzi, jaką dany wierzchołek posiada. Zgodnie z teorią grafów każdy węzeł (okrąg) reprezentuje jedno źródło (stronę lub profil mediów społecznościowych), a linia łącząca węzły to krawędź symbolizująca powiązanie danych źródeł. Im większa liczba krawędzi, tym większy okrąg.

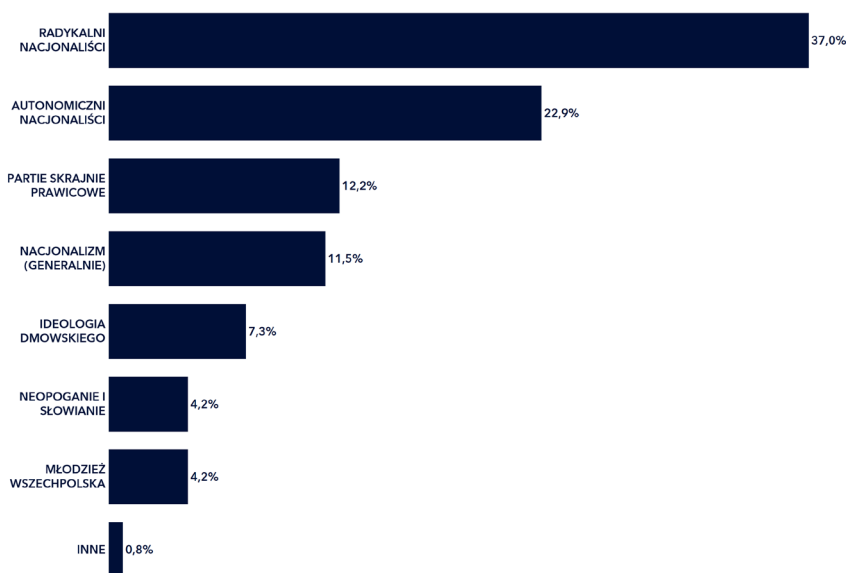
Wyniki badań

Z wykorzystaniem aplikacji Hyphe udało się zidentyfikować 312 stron internetowych oraz kont w mediach społecznościowych powiązanych bezpośrednio ze środowiskami skrajnej prawicy lub zawierających typowe dla tych grup treści. Jak wspomniano wcześniej, punktem wyjścia niniejszych analiz były strony internetowe kilku kluczowych organizacji skrajnie prawicowych. W procesie indeksacji kolejnych pozyskanych stron nie tylko zwiększała się liczba serwisów internetowych, ale także różnorodny był ich charakter. Jedne stanowią swoiste repozytoria treści ideologicznych, drugie zaś pełnią funkcję medialnych tub propagandowych. Inne z kolei są kanałami wzmacniającymi lub uzupełniającymi treści ideologiczne. Przyglądając się uzyskanym wynikom, należy jednakże pamiętać o różnych optykach kluczowych dla uchwycenia specyfiki nacjonalistycznego ekosystemu medialnego. Perspektywa statystyczna pokazuje liczebność, różnorodność i preferencje wykorzystywania różnych typów kanałów komunikacji online. Liczbowa dominacja danego aspektu nie jest równoznaczna z jego kluczowością z perspektywy całej skrajnie prawicowej sieci. Fundamentalna dla prezentowanego tekstu kwestia kluczowości bazować będzie nie na statystycznej liczebności czy też merytorycznej ważności, ale na identyfikacji stron będących głównymi dystrybutorami nacjonalistycznych treści, elementami łączącymi różne środowiska. Zanim jednak przejdziemy do tej kwestii, warto pokrótce scharakteryzować analizowany materiał z perspektywy ilościowej. W tym zakresie interesować nas będzie to, jakiego typu podmioty ideologiczne są kluczowymi składnikami nacjonalistycznego ekosystemu, jak również jakie kanały komunikacji wykorzystuje się do dystrybucji ideologicznych treści.

Ideologiczna charakterystyka medialnego ekosystemu

Jak wskazano powyżej, ideologiczna płynność współczesnej skrajnej prawicy przekłada się na wiele problemów natury metodologicznej. Na poziomie ogólnym powtarzalność określonych atrybutów ideologicznych pozwala traktować te środowiska jako jedną formację ideologiczną. Otóż różne grupy polskiej skrajnej prawicy łączy silnie antyglobalistyczna, homogeniczna wizja wspólnoty narodowej, odrzucająca podstawowe wartości demokratyczne i liberalne. Często działaniom tych środowisk towarzyszy przemoc werbalna lub fizyczna (Pankowski, Kormak 2013). Jeżeli przyjrzeć się szczegółowo komunikacji tych grup, widoczne staje się wewnętrzne zróżnicowanie. Zdając sobie sprawę, że zarysowanie sztywnych granic między poszczególnymi środowiskami jest trudne lub wręcz niemożliwe, poniższą kategoryzację należy traktować jako pewną propozycję ułatwiającą uchwycenie charakterystyki medialnego ekosystemu skrajnej prawicy.

Wykres 1. Podział stron pod kątem ideologiczno/organizacyjnym

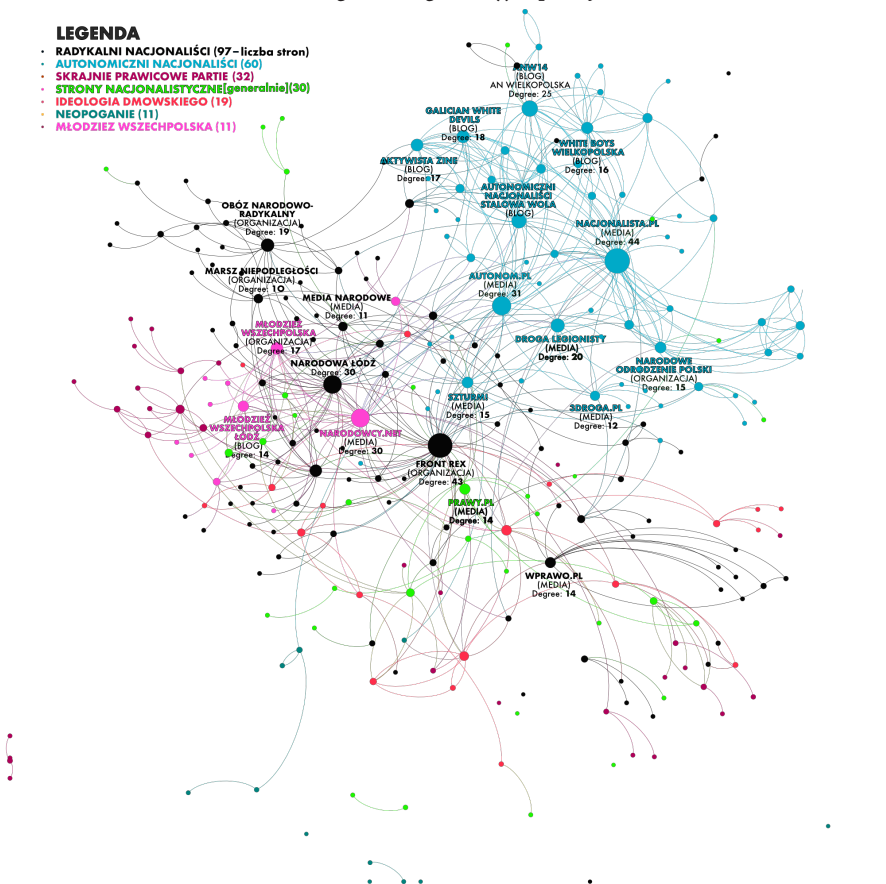

Źródło: opracowanie własne

Na wykresie 1 wskazano statystyczny rozkład zidentyfikowanych stron z uwzględnieniem ich ideologiczno-organizacyjnego charakteru. Wyłania się z niego dość jednoznaczny obraz. 60% wszystkich składników sieci powiązanych jest z dwoma środowiskami – radykalnymi i autonomicznymi nacjonalistami. Pozostałe grupy stanowią uzupełniające komponenty skrajnie prawicowego ekosystemu online. Statystyczna relewancja nie przekłada się jednak w pełni na ważność z perspektywy całego systemu. Jak pokazuje bowiem wykres 2, spośród węzłów powiązanych z pozostałymi środowiskami pod względem spoistości i wymiany informacji w obrębie nacjonalistycznego ekosystemu dużo ważniejsze, choć mniej liczne,

są strony powiązane z Młodzieżą Wszechpolską, funkcjonujące gdzieś pomiędzy dwiema pierwszymi grupami.

Wykres 2. Usieciowanie stron internetowych z podziałem na ideologiczne /organizacyjne powiązania

Źródło: opracowanie własne

W analizowanym korpusie największą liczbę węzłów (37%) powiązano ze środowiskami radykalnych nacjonalistów. Jest to jednocześnie najmniej homogeniczna grupa. Mieszają się tutaj zarówno typowo polskie koncepcje nacjonalistyczne nawiązujące do przedwojennej ideologii Romana Dmowskiego i Narodowej Demokracji, ideologie ugrupowań o charakterze faszystowskim, jakim był chociażby Ruch Narodowo-Radykalny, na którego czele stał Bolesław Piasecki, jak i w pełni współczesne treści wypracowane przez środowiska propagujące ideę nacjonalistycznej trzeciej drogi (terceryzm), promujące hasło nowego nacjonalizmu, lokujące się ideologicznie między kapitalizmem a socjalizmem. Radykalnych nacjonalistów można zatem scharakteryzować jako grupy młodych nacjonalistów próbujących pogodzić polskie

nacjonalistyczne dziedzictwo z nowoczesnymi koncepcjami, ultrakonserwatywne wartości katolickie z zachodnimi trendami zlaicyzowanego nacjonalizmu.

Justyna Kajta na podstawie przeprowadzonych wywiadów przedstawia następującą autoprezentację współczesnych radykalnych nacjonalistów:

Po pierwsze [radykalni nacjonałiści – M.P.], widzą siebie jako wychowawców nowych pokoleń patriotów, którzy znają polską historię i promują jej właściwą polityczną wersję. Po drugie, są obrońcami/(re)kreatorami polskiej tożsamości, opartej na tradycji i wartościach katolickich. Po trzecie, nacjonałiści to antysystemowi aktywiści, którzy przeciwstawiają się „systemowi”, rozumianemu szeroko jako UE, polityczny establishment, polityka po 1989 roku i liberalne media. Po czwarte, przedstawiają się jako zaangażowani społecznie i politycznie obywatele, którzy – w przeciwieństwie do większości polskiego społeczeństwa – troszczą się i są świadomi ewentualnych zagrożeń (Kajta 2019).

Z analizowanego materiału wynika, że kluczowym środowiskiem tej grupy jest Obóz Narodowo-Radykalny. Środowiska włączone do niej stawiają sobie za cel „odrodzenie wartości narodowych i katolickich”, wyznając takie wartości, jak Bóg, honor, ojczyzna, rodzina, tradycja i przyjaźń (Czym jest ONR? b.r.). Określając się mianem obrońców „uniwersalnych dogmatów cywilizacji łacińskiej” (Deklaracja ideowa b.r.), koncentrują się na „odnowie życia społecznego w Polsce” i „działaniach kontrrewolucyjnych” („O Nas” b.r.). Te ostatnie mają być odpowiedzią na „antykulturę” serwowaną przez liberalną, lewicową i „lewacką” elitę polityczną („O Nas” b.r.). Typowe dla przedwojennej Narodowej Demokracji ultrakatolickie wartości idą w parze z militarystyczną formą organizacji, w której Wojsko Polskie ma nie tylko być gwarantem bezpieczeństwa, ale także postulowana przez nie hierarchia, porządek i dyscyplina wojskowa „promieniować ma na resztę Narodu” (Deklaracja ideowa b.r.).

Poza ONR ważnymi elementami tej subsieci są różne projekty Roberta Bąkiewicza, byłego lidera ONR, który w ostatnich latach pozostaje niezwykle aktywny na polskiej skrajnie prawicowej scenie politycznej. Jest on prezesem Stowarzyszenia Marsz Niepodległości organizującego w dniu polskiego Święta Niepodległości najważniejsze wydarzenie o charakterze nacjonalistycznym. Tego dnia ramię w ramię maszerują umiarkowane środowiska prawicowe, przedstawiciele rządzącej populistycznej prawicy, radykalni nacjonałiści i neofaszyści. Pod koniec 2020 roku Bąkiewicz powołał Straż Narodową, organizację o charakterze bojówki, która stawia sobie za cel „doprowadzenie do przywrócenia w Polsce, a być może na świecie [...] społecznego porządku katolickiego, chrześcijańskiego” (Kubała 2020). Bojówki chronić mają kościoły przed atakami ze strony środowisk lewicowych. Tak naprawdę bojówki Bąkiewicza istniały już od jakiegoś czasu. Ujawniały się dotychczas w trakcie Marszu Niepodległości w postaci Straży Marszu Niepodległości, pełniąc funkcję prywatnej ochrony marszu. Ważne z perspektywy nacjonalistycznego ekosystemu są także „Media Narodowe” powiązane z prezesem Stowarzyszenia Marsz Niepodległości. Są one przykładem alternatywnego medium dziennikarskiego, określają się mianem mediów „bez poprawności politycznej”, a za cel stawiają sobie dostarczanie informacji,

„o których nie przeczytasz w mediach głównego nurtu” (Media Narodowe b.r.)⁴. Do medialnych nadawców tego subsystemu zaliczają się także serwis wPrawo.pl i PrawicowyInternet.pl. Oba wpisują się pravicową filozofią mediów. Kreują się jako jedyne media pokazujące „prawdę”, w przeciwieństwie do mediów głównego nurtu. Stanowią alternatywę dla mainstreamowych narracji i poruszają tematy, „które niejednokrotnie nie mieszają się w głowach dziennikarzy zależnych mediów” („Wsparcie” b.r.). Warto podkreślić, że na czele pierwszego z serwisów stoi Jacek Międlar, znany w skrajnie pravicowych środowiskach ze swojej rasistowskich i antysemickich wystąpień. Redaktorem naczelnym Prawicowego Internetu jest Dariusz Matecki, aktywny polityk Solidarnej Polski. Ten drugi przykład okazuje się o tyle ciekawy, że w okresie rządów Zjednoczonej Prawicy, której Solidarna Polska jest członkiem, publikowane treści wykorzystywano nie tylko do krytyki opozycji, jak to miało miejsce w przeszłości, kiedy rządziła Platforma Obywatelska, ale także do wewnętrznych rozgrywek politycznych w obozie władzy. Pełni on podobną funkcję, choć w znacznie mniejszej skali, jak amerykański Breitbart, który z jednej strony generował treści skierowane do ultrakonserwatywnych i skrajnie pravicowych Amerykanów, a jednocześnie rozprawiał się z wewnętrzną antytrumpową opozycją (zob. Benkler et al. 2017). Alternatywne media stanowią więc z jednej strony tubę propagandową określonych stronnictw, a jednocześnie są łącznikami z innymi, mniej radykalnymi odbiorcami.

Dopełniają tę subsiec strony powiązane z bardziej rozdrobnionymi grupami radykalnych nacjonalistów. Ich zakres działania ma charakter głównie regionalny, a sami twórcy mocno podkreślają swoją lokalność, co widać choćby w nazewnictwie stron internetowych – „Narodowa Łódź”, „Narodowy Tomaszów”, „Narodowa Stalowa Wola” itd.

Druga kluczowa grupa węzłów ma związek ze środowiskami autonomicznych nacjonalistów (AN). Reprezentują oni bardziej ekstremistyczne środowiska skrajnej prawicy. Jako współczesna subkultura polityczna stanowią skrajnie pravicową awangardę, sami siebie opisując mianem „rewolucyjnej elity”. Jak wskazuje Jan Schedler (2014), badacz tego nowego zjawiska, które narodziło się w Niemczech na początku 2000 roku, autonomiczni nacjonaści to współczesna wersja subkultury neonazistowskich skinheadów. Przejęli oni większość ideologicznych konceptów tercercystów. W przypadku niemieckich AN odzwierciedlane poglądy pokrywają się z założeniami Narodowodemokratycznej Partii Niemiec (NPD) i Die Rechte (z którymi kooperowali) czy też innych grup o charakterze neonazistowskim (Kałabunowska 2019, s. 173). Do najważniejszych składników ideologicznych należą obrona etnicznej „czystości” narodowej, antyimigrancka i antyglobalistyczna postawa, uznanie koncepcji ZOG (Zionist Occupied Government)⁵, agitowanie

4 Media Narodowe od jakiegoś czasu starają się o przyznanie przez KRRiT koncesji na nadawanie swoich programów w sieciach kablowych. Jednak z uwagi na wewnętrzne konflikty, wniosek tuż przed końcem 2022 roku został przez Media Narodowe wycofany (Gulda 2023).

5 Koncepcja ZOG (Zionist Occupation Government) wyraża pogląd, zgodnie z którym Żydzi kontrolują rządy wszystkich państw zachodnich. Syjoniści oskarżani są również o niszczenie

przeciwko ideologicznym oponentom ze skrajnej lewicy (Schedler 2014). Rasistowskie i neofaszystowskie nawiązania widoczne są chociażby w nazewnictwie serwisów oraz wykorzystywaniu kodów alfanumerycznych⁶.

Na poziomie organizacyjnym przejęty został repertuar zachowań i działań politycznych oponentów – środowisk antyfaszystowskich. Środowiska AN od pozostałych grup skrajnej prawicy wyraźnie bowiem odróżnia całkowita decentralizacja. Granice i ideologia tych grup są płynne, a struktura policentryczna, pozbawiona jednego przywództwa. Funkcjonując jako niezależne, luźno powiązane grupy, wpisują się tym samym w koncepcję *groupuscular right*, stanowiąc antytezę sformalizowanych i hierarchicznych organizacji (Griffin 2003). Ta kłączowa, rizomistyczna (w rozumieniu Deleuze'a i Guattariego) struktura zapewnia dużą elastyczność funkcjonowania AN, pozwalając, zależnie od sytuacji, swobodnie się rozwijać, łączyć lub dokonywać strategicznych transformacji. Należy pamiętać, że płynność organizacyjnych granic oraz strategiczne sojusze zawierane między środowiskami skrajnej prawicy jeszcze bardziej zacierają różnice między różnymi grupami, w szczególności między AN i radykalnymi nacjonalistami (zob. Pielużek 2021).

Statystycznie liczba stron łączonych z autonomicznymi nacjonalistami jest nieco mniejsza niż w przypadku wspomnianych wyżej radykalnych nacjonalistów. Z perspektywy medialnego ekosystemu skrajnej prawicy strony powiązane z AN są jednak znacznie lepiej usieciowione, a kluczowe węzły charakteryzują się dużą liczbą połączeń, co przekłada się na ważność ich pozycji w całym systemie. Wśród tej grupy węzłów najważniejsze ośrodki dystrybucji nacjonalistycznych treści stanowią dwa podmioty – *Autonom.pl*, będący tubą propagandową autonomicznych nacjonalistów, oraz *Nacjonalista.pl*. Ten pierwszy w pełni odzwierciedla autonomiczną filozofię ruchu, podkreślając wewnętrzną różnorodność (a czasem wręcz sprzeczność) ideologiczno-światopoglądową, koncentrując się na pewnych wspólnych dla większości grup wartościach, takich jak aktywizm, antykapitalizm, antykonsumpcjonizm, „niechęć do nihilistyczno-materialistycznych trendów” europejskich. Otwarcie deklarowany jest propagandowy charakter serwisu, co w praktyce oznacza, że newsy w nim się pojawiające mają charakter stroniczny, a problematyka koreluje z zakresem działalności AN.

Serwis *Nacjonalista.pl* wiąże się z organizacją Narodowe Odrodzenie Polski (NOP), której strona internetowa to również ważny składnik ekosystemu. NOP jest jednym z najdłużej funkcjonujących środowisk skrajnej prawicy we współczesnej Polsce. Jak wspomniano wcześniej, środowiska AN składają się z autonomicznych

„białego człowieka” poprzez proces mieszania się ras (*miscegenation*). Ma on być wynikiem działań mediów kontrolowanych przez Żydów, które to promują związki między białymi kobietami a niebiałymi mężczyznami.

6 Środowiska neofaszystowskie bardzo często używają kodów alfanumerycznych, za którymi stoją określone treści ideologiczne. Na przykład 88 jest kodem dla Heil Hitler (H to ósma litera alfabetu), 28 to kod dla neofaszytowskiej grupy Blood and Honour. 14 jest nawiązaniem do „14 słów” neofaszystowskiego credo sformułowanego przez amerykańskiego rasistę Davida Lane'a. Brzmi ono następująco: „Musimy zabezpieczyć egzystencję naszej rasy i przyszłość dla białych dzieci!”.

i luźno powiązanych grup pozbawionych liderów. I pod tym względem NOP nie do końca wpisuje się w ten schemat, działając jako hierarchiczna organizacja. Jednak pod względem głoszonych treści nie ma tutaj większych różnic. Działalność i aktywność NOP i AN niejednokrotnie mocno się przenika. Jest wielce prawdopodobnie, że część członków NOP będzie również identyfikowała się jako AN i odwrotnie. W przeciwieństwie do medialnej tuby AN serwis Nacjonalista.pl jednoznacznie deklaruje swoją ideologiczną orientację lokującą się wśród idei radykalno-narodowych i trzeciopozycyjnych. Wybrzmiewa tutaj echo metapolitycznej narracji francuskiej *Nouvelle Droite* i jej intelektualnego lidera Alaina de Benoist. Antyglobalizm, antykapitalizm, antyimperializm to główne osie sprzeciwu. Głosząc ideę nowego, współczesnego nacjonalizmu, promują neorasizm ubrany w postaci konceptu separatyzmu rasowo-kulturowego i etnopluralizmu (zob. Spektorowski 2003). Tematyka obecna w serwisie silnie łączy się z zakresem ideologicznym tego środowiska.

Miesięcznik „Szturm” oraz serwis 3droga uzupełniają tę ofertę medialną. Oba źródła tematycznie pokrywają się ze wspomnianymi wyżej stronami, dostarczając treści łączących ze sobą idee radykalno-narodowe, tercercystyczne i neofaszystowskie. Z serwisem 3droga powiązany jest także wydawany w formie elektronicznej nieregularnik „W pół drogi”. Należy wspomnieć jeszcze o nieaktualizowanym już e-zinie „Droga Legionisty”. Łączył on typowe dla autonomicznych nacjonalistów treści z problematyką piłkarską, stanowiąc w ten sposób punkt styku między nacjonalistami i subkulturą piłkarskich kiboli. Autonomiczność tej subsieci ma też swoje odzwierciedlenie w rekonstruowanej sieci. Wiele jej składników stanowią bowiem blogi tworzone przez poszczególne grupy, działające głównie lokalnie.

Kolejna grupa źródeł odsyła do nacjonalistycznych partii politycznych, które funkcjonują w obrębie systemu politycznego. Część z nich ma też swoją reprezentację w parlamencie. Nie są to jednak strony mające istotny wpływ na dystrybucję treści nacjonalistycznych. Partie polityczne bazują w swojej komunikacji przede wszystkim na mediach społecznościowych, a pojedyncze strony internetowe łączą się głównie z innymi serwisami powiązanimi z daną partią. Węzły partyjne w marginalnym zakresie wykazują więc łączliwość ze stronami innych grup i organizacji. Wyróżnia się tu jedynie działalność posła Konfederacji Grzegorza Brauna, wokół którego skupionych jest kilka serwisów internetowych.

W analizowanym ekosystemie odnaleźć można również szereg stron zawierających treści odnoszące się do dość ogólnie pojmowanego nacjonalizmu. Podobnie jak w przypadku partii politycznych, tworzą one dość rozrzucone, niepołączone węzły zwykle w postaci kont w mediach społecznościowych⁷. Nieco inną grupę stanowią węzły zebrane tu w kategorii „ideologia Dmowskiego”. Składają się na nią różnorodne organizacje emigracyjne lub metrykalnie starszych nacjonalistów kultuwających myśl i tradycję przedwojennej endecji, z głównymi postulatami Romana Dmowskiego na czele. Odwołują się do katolickich wartości, są antykomunistyczne,

7 Należy jednakże pamiętać, że niniejsze badanie nie uwzględniało analizy powiązań między kontami w mediach społecznościowych. Jest więc szansa, że przynajmniej część z nich może być powiązana z którąś ze wspomnianych wcześniej grup.

antyniemieckie i szowinistyczne. Typowy dla Narodowej Demokracji antysemityzm uzupełniony został antyislamizmem. Ta grupa stron również cechuje się wyraźną atomizacją i marginalnym powiązaniem innymi elementami sieci. W końcu dopełniają ekosystem węzły powiązane z nacjonalistycznie zorientowanymi środowiskami neopogan. Bazują one na wymianie informacji między sobą, głównie z wykorzystaniem organizacyjnych stron internetowych i mediów społecznościowych. Typowa dla neopogan pozostaje dość prężna działalność wydawnicza, której zadaniem jest dystrybucja treści ideologicznych. Choć rodzimowiercze węzły stanowią marginalną część ekosystemu, podkreślić należy widoczne połączenia z innymi grupami, zarówno umiarkowanymi, jak i bardziej radykalnymi.

Usieciowienie skrajnie prawicowego ekosystemu medialnego

Rekonstruowany tutaj ekosystem medialny skrajnej prawicy charakteryzuje się niewielką gęstością całej sieci (wartość 0,005)⁸. Oznacza to, że wymiana informacji między poszczególnymi składnikami sieci nie jest równomierna, ale odbywa się poprzez strony stanowiące węzły informacyjne. Jednakże wykres 2 pokazuje znacznie większą gęstość w obrębie poszczególnych typów środowisk. Analizowany ekosystem jest więc w dużej mierze homogeniczny, łącząc strony o tej samej proweniencji ideologicznej⁹. Oznacza to, że odbiorca przemieszczający się między stronami na podstawie hiperlinków trafia na dość spójne ideologiczne treści w obrębie poszczególnych subsieci. Statystycznie największą gęstością cechuje się subsieć powiązana z Młodzieżą Wszechpolską (0,154). Jednakże składa się na nią zaledwie kilka stron. Biorąc pod uwagę liczbę węzłów powiązanych z poszczególnymi środowiskami, najbardziej gęsta jest sieć autonomicznych nacjonalistów (0,051), w drugiej kolejności strony radykalnych nacjonalistów (0,018).

W mocno fragmentarycznej sieci kluczową rolę odgrywają węzły będące łącznikami nie tylko z innymi węzłami własnej subsieci, ale także z zewnętrznymi subsieciami. Tabela 1 pokazuje 20 węzłów o najwyższym wskaźniku centralności z perspektywy całej sieci. Widać w niej wyraźnie węzły pełniące funkcję „lidera opinii” oraz „kolporterów” treści.

8 Gęstość sieci określana jest w przedziale 0–1, gdzie wartość 1 oznacza, że wszystkie elementy składowe sieci są ze sobą połączone, a 0 wskazuje na całkowity brak połączeń między węzłami.

9 Homogeniczność rozumiem tutaj jako silne usieciowienie stron o tej samej orientacji ideologicznej. Nie jest to jednakże tożsame z homogenicznością treści. Zakres tematyczny stron różnych organizacji bardzo często jest wspólny dla większości grup. Różnić się będą jednakże akcentami podkreślającymi kluczowe dla danego środowiska wartości i idee.

Tabela 1. 20 serwisów o największym stopniu centralności (*degree*)

Nazwa strony	Krawędzie przychodzące (<i>in-degree</i>)	Krawędzie wychodzące (<i>out-degree</i>)	Typ strony	Przynależność ideologiczna/organizacyjna	Łączna liczba krawędzi węzła (<i>degree</i>)
Nacjonalista.pl	29	15	Media	autonomiczni nacjonaści	44
Kin-Rchristusrex.blogspot.com	3	40	Media	radykalni nacjonaści	43
Autonom.pl	24	7	Media	autonomiczni nacjonaści	31
Narodowcy.net	16	14	Media	Młodzież Wszechpolska	30
Narodowalodz.blogspot.com	8	22	Blog	radykalni nacjonaści	30
anw14.Wordpress.com	10	15	Blog	autonomiczni nacjonaści	25
answ.Wordpress.com	6	16	Blog	autonomiczni nacjonaści	22
Drogalegionisty.pl	9	11	Media	autonomiczni nacjonaści	20
Onr.com.pl	12	7	Organisation	radykalni nacjonaści	19
Galicianwhitedevils.blogspot.com	4	14	Blog	autonomiczni nacjonaści	18
Mw.org.pl	13	4	Organisation	Młodzież Wszechpolska	17
Aktywistazine.blogspot.com	5	12	Blog	autonomiczni nacjonaści	17
Idzieantykomunalodz.blogspot.com	3	14	Blog	radykalni nacjonaści	17
wbwlkp.Wordpress.com	5	11	Blog	autonomiczni nacjonaści	16
Nop.org.pl	12	3	Organisation	NOP	15
Szturm.com.pl	6	9	Media	autonomiczni nacjonaści	15
Prawy.pl	11	3	Media	nacjonalizm (generalnie)	14
Mwlodz.blogspot.com	3	11	Blog	Młodzież Wszechpolska	14
Wprawo.pl	3	11	Media	radykalni nacjonaści	14
Wsercupolska.org	1	12	Portal	ideologia Dmowskiego	13

Źródło: opracowanie własne

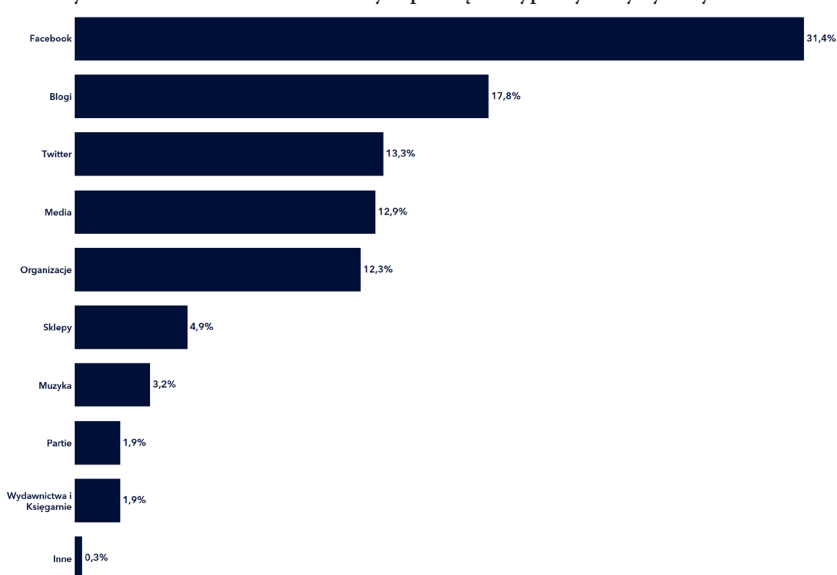
Do pierwszej grupy zaliczają się węzły, do których prowadzi więcej krawędzi przychodzących (*in-degree*) niż wychodzących (*out-degree*). Na tej podstawie określić można ważność stron stanowiących punkt odniesienia dla danych środowisk, miejsce pozyskiwania przez nie informacji. Innymi słowy, im więcej krawędzi przychodzących, tym większym prestiżem cieszy się dana strona. W analizowanej sieci wyraźnie wyróżniają się dwa serwisy. Serwis Nacjonalista.pl jest kluczowym węzłem, do którego odsyłają nie tylko strony powiązane z Narodowym Odrodzeniem Polski, ale także serwisy autonomicznych nacjonalistów. Strona ta stanowi również łącznik z węzłami innych subsieci, głównie radykalnymi nacjonalistami. Część połączeń ma charakter dwukierunkowy – połączenia z główną stroną NOP, serwisem Autonom.pl i Archipelag.pl. Ta ostatnia zajmuje się dystrybucją radykalnie nacjonalistycznych publikacji i gadżetów. Podobną funkcję pełni drugi z kluczowych węzłów, wspomniany powyżej serwis Autonom.pl. O ile jednak do serwisu Nacjonalista.pl linkowały zarówno środowiska skupione wokół NOP-u, jak i AN, o tyle w tym przypadku, poza dwukierunkowym linkowaniem z serwisem NOP-owców, żadna inna strona tej organizacji nie odsyła do mediów AN. Ważnymi węzłami sieci są również strony organizacyjne, do których linkują poszczególne składniki subsieci. Do tej grupy należą m.in. strony Młodzieży Wszechpolskiej, ONR i NOP. Specyficzną pozycję zajmuje medialna tuba radykalnych nacjonalistów serwis Narodowcy.net, który ma niemalże identyczną liczbę krawędzi przychodzących i wychodzących, pełniąc dwojaką funkcję. Po pierwsze, jest ważnym węzłem dla środowisk radykalnych nacjonalistów, a jednocześnie kluczowym dystrybutorem treści. Przekierowuje on bowiem do ważnych stron *de facto* wszystkich ideologicznych grup ekosystemu, stanowiąc element scalający całą sieć.

W przypadku „kolporterów treści”, poza wspomnianym powyżej serwisem Narodowcy.net, kluczowym węzłem jest strona stowarzyszenia „Front Rex”. Z tego węzła wychodzi 40 krawędzi przekierowujących do stron wszystkich ideologicznych grup składających się na analizowany ekosystem. Pomimo największej liczby krawędzi wychodzących nie stanowi on jednak tak ważnego składnika sieci jak serwis Narodowcy.net, który dzięki dwukierunkowym połączeniom wiąże różne strony narodowych nacjonalistów, odsyłając jednocześnie do kluczowych stron pozostałych subsieci. W przypadku strony „Frontu Rex” zaledwie trzy źródła o niewielkim prestiżu linkują do strony tej organizacji. Nie jest to więc serwis, do którego łatwo trafić, przemieszczając się między poszczególnymi stronami, korzystając z hiperlinków. Jednakże jeśli ktoś już dotrze do strony „Frontu Rex”, zyskuje dostęp do ogromnych zasobów skrajnie prawicowych treści, od tych umiarkowanych po radykalne, od serwisów organizacyjnych, poprzez medialne, aż po dystrybucję gadżetów. Patrząc na pozostałe węzły topowej 20, widać kluczową rolę blogosfery jako składnika łączącego poszczególne elementy subsieci.

Charakterystyka ekosystemu pod kątem typów stron internetowych

Płynność i ograniczona formalizacja skrajnie prawicowych środowisk politycznych przekładają się na niewielką obecność w analizowanej sieci urzędowo zarejestrowanych partii lub organizacji. Tym samym oficjalne i nieoficjalne strony organizacyjne reprezentują niewielki odsetek elementów rekonstruowanego tu nacjonalistycznego ekosystemu online. 12,3% węzłów stanowią serwisy powiązane z określonymi organizacjami, a 1,9% z partiami politycznymi (zob. wykres 3).

Wykres 3. Podział stron internetowych pod kątem typu wykorzystywanych stron¹⁰

Źródło: opracowanie własne

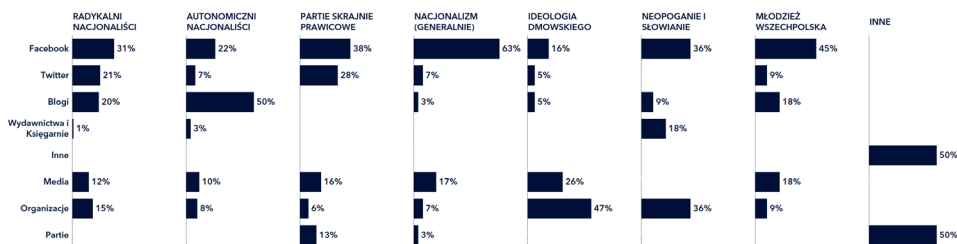
To innego typu kanały komunikacji stanowiąc będą fundament, wzmocnienie i uzupełnienie skrajnie prawicowej oferty medialnej. Statystycznie dominują węzły przekierowujące do mediów społecznościowych (Facebook i Twitter), które pełnią ważną funkcję z perspektywy pozyskiwania nowych członków i sympatyków lub podtrzymywania obecności treści nacjonalistycznych w internecie. Pozwalają one także na promocję materiałów ideologicznych poprzez dystrybucję linków przekierowujących do stron organizacyjnych, własnych mediów lub innych agregatorów treści. Uwzględniając wszystkie wyszczególnione w korpusie linki, prawie 45% z nich prowadziło do kont i fanpage'ów w mediach społecznościowych. Dominującym

¹⁰ Typ stron kategoryzowany był z uwzględnieniem funkcji, jaką dany serwis pełnił. Oficjalne strony organizacyjne włączane były do kategorii „organizacje”. Serwisy pełniące funkcję medialnych nadawców klasyfikowane były jako „media” itd.

Z perspektywy ważności i istotności poszczególnych składników sieci nie tylko statystycznie, ale i funkcjonalnie ważna jest blogosfera. Prawie co piąty węzeł rekonstruowanej sieci prowadził do tego typu kanału dystrybucji treści. Kanałami rozpowszechniającymi skrajnie prawicową ideologię są także różnego rodzaju sklepy sprzedające odzież lub inne „patriotyczne” gadżety¹², muzykę (3,2%) czy też własne wydawnictwa (1,9%) oferujące publikacje, które niejednokrotnie nie są dostępne w oficjalnych księgarniach. Jednak jak pokazuje wykres 4, to wspomagane przez blogosferę serwisy pełniące funkcje tub medialnych stanowią kluczowe składniki dystrybucji skrajnie prawicowych treści.

Warto jednocześnie przyjrzeć się, jak poszczególne kanały komunikacji wykorzystywane są przez konkretne grupy nacjonalistów. Wykres 5 pokazuje bowiem, że każda z nich ma własny schemat używania różnorodnych typów mediów.

Wykres 5. Podział stron internetowych pod kątem ideologicznym/ organizacyjnym i typu wykorzystywanych kanałów komunikacji

Źródło: opracowanie własne

W komunikacji radykalnych nacjonalistów media społecznościowe odgrywają dość kluczową rolę (ponad 50% wszystkich węzłów). Ważne są także blogi internetowe (20%). W mniejszym zaś stopniu wiążą się z tymi kręgami strony o charakterze medialnym (12%) i organizacyjnym (15%). Zupełnie inny schemat pojawia się w przypadku autonomicznych nacjonalistów, którzy opierają swoją komunikację na blogach. Biorąc pod uwagę specyfikę funkcjonowania tych środowisk, jest to w pełni zrozumiałe. Blogi stanowią tutaj jednakże uzupełnienie lub wzmocnienie mniejszych liczebnie, ale kluczowych kanałów medialnych i organizacyjnych. Bardzo często bowiem na blogach znajdziemy linki do treści publikowanych na dwóch wspomnianych powyżej kanałach – *Autonom.pl* i *Nacjonalista.pl*. I choć media społecznościowe stanowią istotną część tego fragmentu nacjonalistycznej mediosfery online, nie stanowią kluczowych składników komunikacji. Wynika to chociażby z faktu

12 Z uwagi na fakt, że często sklepy internetowe oferowały szereg produktów, np. zarówno odzież, jak i muzykę, w procesie kategoryzacji przyjęto następującą zasadę. Do kategorii „sklep” zaliczono wszystkie strony, które sprzedawały głównie odzież lub produkty inne niż „muzyka” oraz publikacje książkowe. W kategorii „muzyka” znajdują się strony, które w pierwszej kolejności zajmują się dystrybucją muzyki i analogicznie do kategorii „wydawnictwa i księgarnie” zaliczono serwisy mające w ofercie przede wszystkim publikacje książkowe.

krótkiej żywotności kont prowadzonych przez te grupy. Są one bardzo często szybko blokowane i usuwane przez administratorów danego medium społecznościowego. Niewielka liczba partii o charakterze skrajnie prawicowym wymaga zwiększenia obecności w przestrzeni medialnej głównie poprzez media społecznościowe, ale także wykorzystuje w tym celu własne media. Zbliżony schemat sięgania po różnorodne kanały komunikacji widać także w przypadku Młodzieży Wszechpolskiej. Dodatkowo używają oni blogosfery głównie w kontekście informowania o wydarzeniach lokalnych. Warto jednak zwrócić uwagę na grupę, w której mieszczą się wielorakie źródła dystrybuujące liczne treści o charakterze nacjonalistycznym. Aż trzy czwarte źródeł to konta w mediach społecznościowych. Pełnią one pewną istotną funkcję z perspektywy całego medialnego ekosystemu skrajnej prawicy. Poprzez zróżnicowane treści – od grafik o charakterze patriotycznym, poprzez odniesienia do różnorodnych wydarzeń organizowanych przez skrajną prawicę, po linki do tekstów ideologicznych – zapewniają one nie tylko widoczność w sieci, ale także dostęp do materiałów o różnym odcieniu ideologii nacjonalistycznej. W większości przypadków trudno wskazać powiązania danego konta z określoną organizacją na podstawie jego opisu. Publikowana zawartość wskazuje jednak, że tego typu profile społecznościowe wykorzystywane są przez różne grupy. Dość unikalnym schematem wyróżniają się środowiska nacjonalistycznych neopogan. Poza treściami publikowanymi w mediach społecznościowych ważnym kanałem dystrybucji pozostają ich własne wydawnictwa, oferujące ideologię w postaci tradycyjnie drukowanej.

Wnioski

Na podstawie przedstawionej w niniejszym artykule próbie rekonstrukcji medialnego ekosystemu online skrajnej prawicy udało się pozytywnie zweryfikować dwie z trzech postawionych hipotez. Wychodząc od ogólnych obserwacji przebiegu Marszu Niepodległości, postawiono hipotezę o dominacji radykalnych środowisk nacjonalistycznych w szeroko rozumianej skrajnej prawicy. Uczestnikami wspomnianego marszu są sympatycy bardzo różnych koncepcji nacjonalistycznych, jednak to dwa środowiska – radykalnych i autonomicznych nacjonalistów – nadają ton całemu wydarzeniu. Analogicznie sytuacja wygląda w rekonstruowanej sieci, w której odnaleźć można strony internetowe powiązane z bardzo różnymi przedstawicielami nacjonalizmu, jednakże to serwisy najbardziej radykalnych środowisk nie tylko liczbowo dominują, ale też odgrywają najważniejsze funkcje w medialnym ekosystemie. Również hipoteza o różnorodności pod kątem kanałów dystrybucji treści ideologicznych zweryfikowana została pozytywnie. Dodatkowo wykazano, że to nie strony organizacyjne, ale serwisy o charakterze medialnym zajmują kluczową pozycję w komunikacji tychże środowisk. Szczegółowa analiza zawartości skrajnie prawicowych mediów będzie celem dalszych badań. Tylko częściowo udało się pozytywnie zweryfikować hipotezę o silnym usieciowieniu skrajnie prawicowych stron internetowych. Każda z wyszczególnionych subsieci

jest w jakiś sposób ze sobą połączona, jednak tylko pojedyncze strony można uznać za łączniki między różnymi subsieciami.

Przedstawiona analiza ograniczyła się tylko do powiązań między polskimi stronami o charakterze skrajnie prawicowym. Analogiczne badania rekonstruujące medialne ekosystemy radykalnych środowisk politycznych w różnych krajach pokazują, że kluczowe znaczenie dla zrozumienia wielu współczesnych procesów komunikacji medialnej mają badania nie tylko w wąskim zakresie (pojedynczych grup ideologicznych), ale w znacznie szerszej perspektywie. Dzięki temu odkryć można powiązania skrajnej prawicy z mniej radykalnymi środowiskami politycznymi. Analiza usieciowienia w szerszej skali umożliwi także identyfikację, które elementy skrajnie prawicowej sieci łączą się serwisami dystrybuującymi treści fakenewsowe i dezinformacyjne, oraz odkrycie powiązań z zagranicznymi serwisami (np. rosyjskimi mediami propagandowymi). W tym zakresie badania te będą kontynuowane.

Bibliografia

- Atton C. (2002). *Alternative Media*. London.
- Back L. (2002). When hate speaks the language of love. Paper presented at the Social Movement Studies Conference. April 2002. London [http://www.academia.edu/7645157/When_Hate_Speaks_the_Language_of_Love; 28.01.2022].
- Benkler Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Heaven.
- Benkler Y., Faris R., Roberts H. (2018). *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. New York.
- Benkler Y., Fris R., Roberts H., Zuckerman E. (2017). Study: Breitbart-led right-wing media ecosystem altered broader media agenda. *Columbia Journalism Review* [<https://www.cjr.org/analysis/breitbart-media-trump-harvard-study.php>; 30.01.2023].
- Benkler Y., Roberts H., Faris R., Solow-Niederman A., Etling B. (2013) Social Mobilization and the Networked Public Sphere: Mapping the SOPA-PIPA Debate | Berkman Klein Center [https://cyber.harvard.edu/publications/2013/social_mobilization_and_the_networked_public_sphere; 30.01.2023].
- Berlet C. (2001). When Hate Went Online [<https://www.chipberlet.us/when-hate-went-online>; 20.12.2022].
- Burris V., Smith E., Strahm A. (2000). White Supremacist Networks on the Internet. *Sociological Focus*, vol. 33 (2), s. 215–235.
- Czym jest ONR? (b.r.). ONR – Obóz Narodowo-Radykalny [<https://www.onr.com.pl/czym-jest-onr>; 12.01.2023].
- Deklaracja ideowa (b.r.). ONR – Obóz Narodowo-Radykalny [<https://www.onr.com.pl/deklaracja-ideowa>; 12.01.2023].
- Donovan J., Lewis B., Friedberg B. (2019). Parallel Ports: Sociotechnical Change from the Alt-Right to Alt-Tech. W: M. Fielitz, N. Thurston (eds). *Post-Digital Cultures of the Far Right: Online Actions and Offline Consequences in Europe and the US* (s. 49–65). Bielefeld.

- Downing J. (2001). *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements*. Thousand Oaks.
- Duncombe S. (1997). *Notes from Underground: Zines and the Politics of Alternative Culture*. London.
- Flont M. (2017). (Anty)estetyka wizualna polskich zinów: Część I: „trzeci obieg” w latach 80. W: *Badanie i projektowanie komunikacji*, t. 6 (s. 245–264). Wrocław.
- Froio C. (2018). Race, Religion, or Culture? Framing Islam between Racism and Neo-Racism in the Online Network of the French Far Right. *Perspectives on Politics*, vol. 16 (3), s. 696–709.
- Griffin R. (2003). From slime mould to rhizome: An introduction to the groupuscular right. *Patterns of Prejudice*, vol. 37 (1), s. 27–50.
- Guhl J., Ebner J., Rau J. (2020). The Online Ecosystem of the German Far-Right [<https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2020/02/ISD-The-Online-Ecosystem-of-the-German-Far-Right-English-Draft-11.pdf>; 12.12.2022].
- Gulda P. (2023). Co z telewizją Media Narodowe? „Toczy się spór polityczny”. A to oznacza problemy [<https://teleshov.wp.pl/co-z-telewizja-media-narodowe-toczy-sie-spor-polityczny-a-to-oznacza-problemy-6854018954517056a>; 12.01.2023].
- Heft A., Mayerhöffer E., Reinhardt S., Knüpfer C. (2020). Beyond Breitbart: Comparing Right-Wing Digital News Infrastructures in Six Western Democracies. *Policy & Internet*, vol. 12 (1), s. 20–45.
- Ignazi P. (2010). *Extreme Right Parties in Western Europe* (Ed. revue et aug.). Oxford.
- Jacomy M., Girard P., Ooghe-Tabanou B., Venturini T. (2016). Hyphe, a Curation-Oriented Approach to Web Crawling for the Social Sciences. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, vol. 10 (1), s. 595–598.
- Kajta J. (2019). Radical Nationalism as a New Counterculture in Poland? *Global Dialogue* [<https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/radical-nationalism-as-a-new-counterculture-in-poland>; 14.03.2022].
- Kałabunowska A. (2019). *Współczesne idee niemieckiego ekstremizmu prawnicowego* [rozprawa doktorska]. Uniwersytet Jagielloński. Kraków.
- Kasprowicz D. (2017). *Populistyczna radykalna prawica jako obszar badawczy*. Kraków.
- Kubala P. (2020). Bąkiewicz: Chcemy przywrócić chrześcijański porządek społeczny na świecie. *Media Narodowe* [<https://medianarodowe.com/2020/12/27/bakiewicz-chcemy-przywrócic-chrzescijanski-porzadek-spoeczny-na-swiecie>; 29.01.2023].
- McQuail D. (1994). *Mass Communication Theory: An Introduction* (3rd ed.). London.
- Media Narodowe (b.r.). *Media Narodowe* [<https://medianarodowe.com>; 22.01.2023].
- Minkenberg M. (2000). The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity. *Government and Opposition*, vol. 35 (2), s. 170–188.
- Mudde C. (1996). The war of words defining the extreme right party family. *West European Politics*, vol. 19 (2), s. 225–248.
- Mudde C. (2019). *The Far Right Today*. Cambridge.
- O Nas. (b.r.). *Straż Narodowa* [<https://straznarodowa.org/o-nas>; 12.01.2023].
- Pankowski R., Kormak M. (2013). *Radical Nationalism in Poland: From Theory to Practice*. W: R. Melzer, S. Serafin (eds). *Right-wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter-strategies and Labor-market Oriented Exit Strategies* (s. 157–168). Berlin.
- Pielużek M. (2017). *Obrazy świata w komunikacji polskiej skrajnej prawicy*. Wrocław.

- Pielużek M. (2021). Autonomiczni Nacjonalisci. Próba zewnątrz- i wewnątrzsystemowej charakterystyki subkultury politycznej reprezentującej nowy typ nacjonalizmu. *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 4, s. 25–54.
- Schedler J. (2014). The devil in disguise: Action repertoire, visual performance and collective identity of the Autonomous Nationalists. *Nations and Nationalism*, vol. 20 (2), s. 239–258.
- Sierocki R. (2020). Analiza sieci społecznych jako metoda badawcza w socjologii. *Rocznik Antropologii Historii*, R. X (13), s. 223–255.
- Spektorowski A. (2003). The New Right: Ethno-regionalism, ethno-pluralism and the emergence of a neo-fascist „Third Way”. *Journal of Political Ideologies*, vol. 8 (1), s. 111–130.
- Tateo L. (2006). The Italian Extreme Right On-line Network: An Exploratory Study Using an Integrated Social Network Analysis and Content Analysis Approach. *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 10 (2) [<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2005.tb00247.x>; 12.01.2023].
- Vatikiotis P. (2005). Communication Theory and Alternative Media. *Westminster Papers in Communication and Culture*, vol. 2 (1), s. 4–26.
- Wsparcie (b.r.). wPrawo.pl [<https://wprawo.pl/wsparcie>; 12.01.2023].

STRESZCZENIE

Głównym celem artykułu jest próba rekonstrukcji polskiego medialnego ekosystemu skrajnej prawicy funkcjonującego w internecie. Punktem wyjścia było 15 stron internetowych najbardziej rozpoznawalnych polskich organizacji skrajnie prawicowych, które za pomocą narzędzia Hyphe poddano indeksacji, by zidentyfikować kolejne strony o tym samym profilu ideologicznym. W ten sposób znaleziono 312 stron, które następnie z wykorzystaniem metod i narzędzi do analizy sieci społecznych poddano dalszym analizom w poszukiwaniu odpowiedzi na następujące pytania badawcze: 1) jak gęsta jest sieć połączeń między poszczególnymi stronami; 2) jaka jest różnorodność i dominująca orientacja ideologiczna skrajnie prawicowego internetu; 3) jakie typy stron wykorzystywane są do dystrybucji skrajnie prawicowych treści? Wyniki badań wykazały, że skrajnie prawicowe strony internetowe są dość słabo usieciowione, jednak istnieje kilka serwisów pełniących funkcję liderów opinii kluczowych dla poszczególnych grup oraz dystrybutorów treści łączących różne środowiska. Jednocześnie mimo różnorodności ideologicznej dwa środowiska – radykalnych nacjonalistów i autonomicznych nacjonalistów są kluczowe w rekonstruowanym ekosystemie medialnym. O ile to różnego rodzaju serwisy odgrywające role serwisów medialnych pozostają ważne dla każdego ze środowisk, to jednocześnie każde środowisko wykorzystuje różne typy stron w nieco odmienny sposób.

Słowa kluczowe: skrajna prawica, media, nacjonalistyczny internet, analiza sieci społecznych, ekosystem medialny